

Knud Arne Jürgensen

Herman Bang som dramatiker

”Jeg *kan* ikke, det lyder fuldkommen latterligt, men jeg *kan* virkelig ikke”
Herman Bang om sig selv som dramatiker i en samtale med redaktøren Palle
Rosenkrantz, refereret i tidsskriftet *Masken*, 11.2.1912

”«Teatret» – saadan hed min Bog om Scenen og Scenekunstnere – fandt hverken Købere eller Læsere. Den forblev fuldkommen og aldeles ulæst undtagen af et Par Kritikere, der erklærede, at, som bekendt, vidste jeg intet som helst om Psykologi og ikke stort mere om Teater. [...] Om man vil formene, at jeg er uden Psykologi og uden Viden om Teatret er mig indtil det utrolige ligegyldigt, hvis blot en og anden i Stilhed vil sige til sig selv, at her talte et beslægtet Hjærte om de Store i en Kunst, jeg mit ganske Liv har elsket.”
Herman Bang i forordet til bogen *Masker og Mennesker*, skrevet i Berlin, sommeren 1910

Disse citater fortæller i få, men rammende ord noget centralt om Herman Bangs selvopfattelse som dramatiker og erklæret beundrer af teatrets kunst.

Anerkendelsen af Bang som den største af vore impressionistiske skønlitterære forfattere er i dag ubestridt. I sin særlige antydende fortælleteknik med dens mange næsten sceniske beskrivelser, de lynhurtige replikskifter, de sigende pauser og den gentagne brug af tankeprikker, fremstiller han frem for nogen andre sine personfigurer og situationer i nærmest *billedmæssig* form, snarere end at skildre dem i *ord*. Denne Bang'ske fortællestil bemærkedes da også hurtigt af samtiden og blev senere nærmest ophøjet til kvalitetsnorm for hele det tyvende århundredes danske litteratur.

Bedømmelsen af Bang som dramatiker er mere sammensat. Dette kan i dag måske vække undren, når man tager i betragtning, at netop han frem for så mange andre mestrer at beskrive og billedligt ”aftegne” sine medmennesker gennem det, de siger og den måde, de gestalter sig på. Men eftertidens syn på Bangs manglende talent for at skrive egentlig dramatik, har han med det før-

omtalte citat for så vidt selv lagt grunden til: ”Jeg kan ikke, det lyder fuldkommen latterligt, men jeg kan virkelig ikke...”.

Lige siden barndomsårene havde teatret haft en dragende magt over Herman Bang, og da han som 18-årig flytter til hovedstaden, er det med drømmen om en fremtid som skuespiller. Efter det fallerede jura-studium træffer han beslutning om, at afprøve sig selv som skuespiller og søger optagelse på Det Kongelige Teater. Her bliver han med bestemthed afvist af skuespilleren Emil Poulsen, hvilket er et ungdomsnederlag, Bang aldrig helt overvandt. Da både hans stemme og fysik var for svag til en egentlig scenisk karriere, blev skuespillerdrømmen efter gentagne uheldige forsøg i både Danmark, Sverige, Finland og Norge derfor opgivet. Han slap dog aldrig helt teatret, idet han skrev en lang række mindre skuespil samt instruerede og iscenesatte i Danmark og i udlandet, foruden at han vejledte flere af datidens skuespillere. Ligeledes indleder han en intens oplæsningsvirksomhed af egne poetiske og dramatiske værker.

Hans tidlige træning og erfaringer som sceneaktør blev dermed utvivlsomt en stor ballast i hele hans efterfølgende kunstnerliv. Da det tidligt blev klart for Bang, at hans personlige stemmemidler, sceniske fremstillingsevner og fysiske konstitution ikke var egnet for den form for dramatisk scenekunst, han selv definerede som ”ægte Menneskefremstilling”, erkendte han således tidligt, at hans fremtid som teatermand primært lå i det teaterkritiske og instruktørmæssige. Denne selverkendelse blev en af de væsentligste erfaringer i Bangs liv.

Bang lægger som dramatiker ud allerede som 20-årig i 1877 og i løbet af de næste femten år fremkommer han med ét nyt dramatisk værk næsten hver sæson frem til 1891. Dette år synes han at have erkendt, at hans hidtidige forsøg på at slå igennem som dramatiker var endegyldigt kuldsejlet. I stedet intensiverer han nu for alvor sin omfattende virksomhed som oplæser af egne og andres værker, som teateriscenesætter og personinstruktør og ikke mindst som teaterkritiker og -essayist.

Dette brede teatermæssige virke forløber sideordnet med hans omfattende skønlitterære og journalistiske forfatterskab og holder ham ikke blot fuldt beskæftiget, men i økonomisk henseende også nogenlunde oven vande helt frem til hans død i 1912.

At Bang følte sig draget af teatret lige fra sine første leveår beretter han selv om i bogen *Teatret* fra 1892, hvori han indgående beskriver nogle af sine tidligste teateroplevelser i barndomsårene i Horsens og peger på, hvordan scene-

kunsten allerede på dette tidlige tidspunkt af hans liv bidrog afgørende til at forme og bestemme hans livsbane og hele skæbne.

Mange år senere skrev Bang til indvielsen af den ny teaterbygning i barndomsbyen Horsens i 1909 en meget sigende åbningsprolog *Barndomsdage, underfulde for min Tanke vende*, der blev trykt første gang i tidsskriftet *Danmark* (marts 1945, s. 114). Her skildrer han atter en gang – men nu på vers – barndommens rige teateroplevelser og disses endnu ubevidste, men afgørende betydning for hele hans senere liv. Den lyder:

Barndomsaftner, evigt svundne!
Bag de gamle Mure andagtsfuld jeg lytted,
Ak, til Stemmer, som blev evigt stumme,
lytted – mens min egen Skæbnes Traad blev knytted.

Da Bang som voksen teaterjournalist i en af sine ugentlige søndagskronikker i *Nationaltidende* (13.8.1882) gennemgik datidens ringe forhold for provinsens teaterselskaber, erindrer han igen i et kort glimt den stærke påvirkning, teatret udøvede på hans sind i barndomsårene:

Tilfældet har i de senere Aar gjentagne Gange givet mig Leilighed til at overvære Forestillinger ved vore større Provinselskaber, og min Dom over deres Ydelser er skaansom. Maaske er det ogsaa Barndoms minder om mange glade Timer, tilbragte i disse Theatersale, om mange Indtryk, modtagne i disse Rum, som endnu, naar jeg vender tilbage til dem og i Ny og Næ overværer en Forestilling, gjør mig mere sympatisk og velvillig [...] paa den anden Side er de opnaaede Resultater i Stykker, som ikke ligge altfor langt udenfor Selskabernes Evne og frem for alt for deres sociale Formaaen og Forstaaelse, ofte respektable.¹

¹ Dette citat er interessant, fordi det afslører, at Herman Bang som den eneste af datidens betydende kritikere, her også medregnet brødrene Brandes, havde sans for kvalitetene ved det folkelige teater, hvilket han også afslører i sine feuilleton-artikler *Vekslende Themaer* i *Nationaltidende* (30.11.1879 og 20.11.1881) om hhv. privatteatrenes skuespillere og Folketeatrets stjerneskuespiller Harald Kolling.

Den 25-årige Herman Bang i stående positur. Den voksne forfatter og teaterkritiker fremstår her med selvsikker kropsholdning og et fast blik på den karriere og verden, der lå foran ham. Dedikationen til vennen og instruktørkollegaen lyder: "Peter Nansen med venlig Tanke fra hans hengivne Nov. 82"
Fotografi af E. Hohlenberg, København 1882.

Når man regner stort og småt med nåede Bang gennem sine knap 36 forfatterår at skrive i alt nitten skuespil og mindre sceniske værker heriblandt hans oversættelser af udenlandske skuespil. Af disse værker blev fjorten opført på nogle af datidens førende danske og skandinaviske teaterscener, mens et enkelt tillige blev opsat i Paris.² Ingen af disse arbejder blev dog nogen afgørende succes hos hverken publikum eller kritikerne.³

² For en komplet oversigt over Herman Bangs dramatiske arbejder henvises til det efterfølgende appendiks samt til web-bibliografien *Herman Bangs teaterkritik, -journalistik, -essayistik, -poesier,* -

Bang var blandt de første til at føre proverbet som genre ind på den danske teaterscene (proverbet er et scenisk spil, der oftest bygger på et velkendt ordsprog eller talemåde)⁴. Han opnåede med disse sceneværker dog aldrig tilnærmelsesvis den samme kunstneriske tilfredsstillelse, som han senere fik med sine mere end 80 iscenesættelser af andre dramatikeres arbejder på københavnske scener og i udlandet.

Som dramatiker og instruktør af egne værker og iscenesætter af andres skuespil lykkedes det for ham at realisere en mere moderne og intimere spille-måde i dansk teater, der var i pagt med tidens franske "konversationsteater" kendt fra dramatikere som Alexandre Dumas d. y., Émile Augier og Victorien Sardou.

Bangs hovedtematik i sine egne dramatiske arbejder er den uforløste kærlighedslykke. Hans skuespil udspiller sig enten mellem unge og nyforelskede par eller lidt ældre ægtefolk, der lever i forhold, som allerede er ved at stivne i rutinepræget kærlighed og vaneægteskab. Disse samlivsskildringer er ofte beskrevet gennem personernes korte samtaler, hvor deres forholds sande karakter afsløres "mellem linjerne" i dialogernes hurtige replikskifter og personernes selvreflekterende udsagn med de mange skjulte antydninger parterne imellem. Parrenes kærlighedslykke – eller mangel på samme – er her sat i perspektiv af de konflikter, der opstår i brudfladerne mellem de yngre og ældre generatio-ners livsdrømme og erfaringer.

Her følger en oversigt over Herman Bangs mest centrale dramatiske værker⁵ i kronologisk rækkefølge:

aforismer og sceniske arbejder (1878-1912). Fortegnelse udarbejdet af Knud Arne Jürgensen, der i anledning af Bangs 150-års dag den 20. april 2007 blev lagt op på Det Kongelige Biblioteks hjemmeside Fund og Forskning online: www.kb.dk/da/publikationer/online/fund_og_forskning

³ Bang har i essayet "Enaktere" (s. 125-147) i bogen *Ti Aar. Erindringer og Hændelser* (København, J. H. Schubothe, 1891, 275 s.) selv givet en både levende, humoristisk og selvironisk introduktion til sine dramatiske værker og deres opførelseshistorie.

⁴ Proverbet var som dramatisk minigenre oprindeligt en slags sketch beslægtet med en ordsprogsleg, hvori handlingen fremstillede et billede af, hvad et ordsprog eller et mundheld betyder. Fra privatforestillinger ophøjedes genren i det 18. århundredes Frankrig til hofunderholdning (man kan her nævne Louis Carrogis Carmontelles værker) og fik i 1800-tallets teater en poetisk-realistisk betydning gennem Alfred de Mussets komedie i 3 akter fra 1834, *On ne badine pas avec l'amour* (*Man skal ikke lege med Kærligheden*). Naturalisterne overtog senere genren med Herman Bang, som en af de førende.

⁵ For Bangs samlede dramatiske arbejder og skuespiloversættelser og deres opførelseshistorie henvises der til det efterfølgende appendiks *Herman Bangs samlede dramatiske værker og deres opførelseshistorie*.

Halve Forhold

Uidentificeret skuespil i 4 akter skrevet i november (eller februar?) 1877 (uopført). Der kendes intet bevaret manuskript til *Halve Forhold*.

Om indholdet af dette stykke og dets tilblivelse vides ikke meget mere, end at det med skuespilleren Severin Abrahams som sendebud blev indleveret til Folketeatrets direktør Robert Watt i efteråret 1877 ledsaget af Bangs lidt ængstelige anbefaling: ”Mind ham for resten om, at et Stykke af denne Skole ikke maa læses, men skal spilles, og sig ham, at han, ved at prøve, vil se hvor meget Replikerne vinder ved endog blot at læses højt”.

Om stykkets tilblivelse skrev *Teaterbladet* (5.11.1882) denne uddybende og lidt ironiske beretning:

”Fra denne periode [1870’erne] skriver sig for resten hans første literære Arbejde, Det gik saaledes til, at han, da han vilde være Skuespiller, for at interessere [lystspilforfatteren] Frits Holst for sig, skrev et Stykke, som han kaldte «Halve Forhold». Det var en Studie efter de moderne franske Demi-monde-Dramaer, næsten en Kopi, og som saadan gjort med ubestridelig Dygtighed. Men sidste Akt var umulig. Der fortælles ganske morsomt, at da Frits Holst havde læst de to første Akter, udbrød han: «Men dette er jo af Dumas!». Efter tredje Akt troede han, det var af Sardou, men efter fjerde og sidste – den absolut mislykkede – forstod han, at det var af Bang selv, der dengang var 19 Aar.” (artikel signeret ”Amateur.”)

Offret Liv

Komedie i 5 akter dateret 31.7.1878 (uopført).

Denne komedie, der tilsyneladende foregår i Paris, har karakter af et højstemt og kulørt melodrama, der beskriver den noble bourgeoisi-enke Fru de Bellefarque og hendes dramatiske offer for datteren Agathes kærlighedslykke. Datteren må for enhver pris ikke kende moderens fortid; hun stammer fra Lyons proletariat, hvor hun er opvokset på en lejekaserne og blev tidligt solgt til prostitution af sin alkoholiske moder. Efter flere år i Paris ender hun i Rusland som elskerinde af en ung fyrste, hvis barn hun føder. Da han forlader hende, sker der et moralsk omslag hos den prostituerede kvinde. Barnets tarv gør hende nu ikke blot til en ansvarlig moder, men moderskabet ændrer hende også til en sparsommelig og økonomisk person, ja næsten en samfundsstøtte.

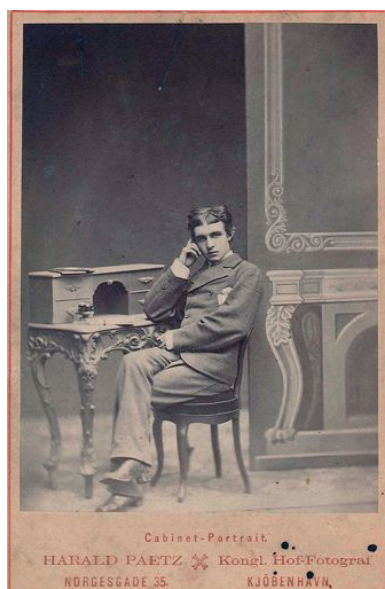
Bang har med dette stykkes Kameliadame-romantik tydeligvis villet prøve sig af som dramatiker i relation til forbilledet Dumas d.y.; hans originalmanuskriptet til *Offret Liv* bærer da også den meget sigende dedikation: ”Alexandre Dumas fils sendes i Tankerne dette Arbejde med dyb Taknemmelighed af H: B:”.

Du og Jeg

Enakter i 7 scener (1. opf.: Folketeatret, 20.11.1878).

Handlingen i dette kammerspil foregår på godset Egeborg ved efterårstid, hvor den 18-årige Sophie og hendes plejefader Baronen fører en række samtaler med deres gæst, den 23-årige Emil fra en nærliggende gård. Han er hemmelig forelsket i Sophie, men Baronen har planlagt en rejse til syden for vinteren, for at fjerne Sophie fra hendes unge bejler, som Baronen ikke anser for at være den rette til sin plejedatter. Situationen får Emil til overfor plejefaderen åbent at erklære sine følelser for Sophie. Baronen agter dog ikke at give efter, men i en sen aftensamtale erkender han Emils ægte følelser for Sophie. Hun replicerer dog overraskende, at hendes kærlighed lige siden barndommen har været rettet mod plejefaderen. Denne drejning leder Baronen til straks at beordre Sophie alene til syden for at hun derved kan ”blive en Anden”.

Som det centrale tema i *Du og Jeg* står her diskussionen mellem to generationer om den ældre og satte mands ret til at besidde en purung kvinde og dermed forårsage, som Emil udtrykker det, at hendes ungdoms blomstring visner bort.

Den 21-årige Bangs dedikation på bagsiden lyder: ”Fru Fanny Aarestrup til Minde om [enakteren] ”Du og Jeg” 4.3.78 Herman”. Fotografi af Harald Paetz, København 1878.

Hverdagskampe

Enakter i 11 scener (1. opf.: Folketeatret, 22.4.1879).

Stykket beskriver et sommerligt trekantsdrama, hvor den 30-årige William har en uskyldig, men ægte følt flirt med husets 18-årige feriegæst Anna, mens Williams jævnaldrende barndomsveninde, Tekla, på sin side ustandselig forsøger at give udtryk for sine varme, men indestængte følelser for William. De to taler konstant forbi hinanden lige indtil Tekla efter en serie dobbelttydige konversationsscener med Anna resignerer og lader William erobre husets unge sommergæst.

Stykket er udformet som en uafbrudt strøm af parvise konversationsscener mellem dramaets tre hovedpersoner.

Om stykkets tilblivelse skriver *Teaterbladet* (5.11.1882):

”I februar 1879 [...] blev «Hverdagskampe» skrevet. En Dame af hans Bekendtskab bebrejdede ham en Dag, at han gik og drev tiden hen, ikke bestilte noget alvorligt. At Bebrejdelserne ikke har været blide, og at de har ramt godt, kan man slutte deraf, at Bang angerfuld og rasende paa sig selv, gik hjem og straks satte sig til Skrivebordet. Med den Nervøsitet, som er hans Energi, skrev han saa uafbrudt i 24 Timer, Nat og Dag, og næste Aften kunde han bringe den omtalte Dame «Hverdagskampe». Ved [lystspilforfatteren] Frits Holst's Protektion blev det antaget ved Folketeatret og ansat til første Opførelse ved Fru [Juliane] Holst's Benefice. [...] [Frederik] Høedt, vor første Sceneinstruktør, fik Lyst til at sætte dette lille Stykke af en den Gang fuldstændig ubekendt Forfatter i Scene. [...] Bagefter skal han rigtignok have udtalt, at «Hverdagskampe» var det bedste 1 Akts Stykke, der var skrevet paa Dansk. Men denne Ros skyldtes sagtens ligesaa meget hans egen Instruction som Bangs Stykke”.

Efter Ballet

Monolog (1. opf.: Marienlyst, 21.7.1880 og Casinoteatret, 17.9.1880).

Denne monolog, der blev skrevet for den lille scene i ”Naturesalen” på Marienlyst Slot ved Helsingør, var skabt til en af de mange sommerunderholdninger, Bang arrangerede på dette populære feriested for Københavns borgerskab. Monologen blev straks en træfsikker succes hos publikum, hvilket førte til, at Betty Borchsenius valgte at optage den i sit repertoire på Casinoteatret samme år. Den skildrer en ung piges vågnende kærlighed efter mødet med en ung mand på det bal, hun netop er vendt hjem fra. Stykkets succes skyldes må-

ske i særlig grad, at Borchsenius (i følge en af samtidens anmeldere) i Bangs personlige instruktion her netop ”spillede det med et Skjælmeri og en Elskværdighed, som var af betagende Virkning”. Bangs samarbejde med skuespillerinden om denne monolog hørte da også efter hans eget udsagn til hans bedste teaterminder.

En anden grund til stykkets sikre publikumssucces er måske Bangs fine beskrivelse af den unge kvindes sitrende væsen og emotionelle tilstand efter mødet med hendes kommende forlovede på et bal. Om natten efter det ballet mindes hun den første tætte kontakt med ham.

I de righoldige regibemærkninger om kvindens bevægelser på scenen og hendes gestik bemærker man noget meget karakteristisk hos den senere sceneinstruktør Herman Bang. Man kan i dette tidlige arbejde klart spore en stræben hen imod den sceniske naturalisme, han arbejdede så utrætteligt for i sit livslange virke som iscenesætter. Det var vigtigt for Bang gentagne gange at understrege, at scenisk naturalisme for ham udgjorde en art dramatisk sandhedsskole, og at skuespilkunsten var at betragte som en form for skærpet realisme, der skulle fremstå som en menneskefremstillende og psykologisk sand kunstform.

Inden fire Vægge

Enakter i 8 scener (1. opf.: Casinoteatret, 22.11.1881).

Handlingen, hvis hovedtematik er moderbinding og personlig frigørelse derfra, udspiller sig i den 23-årige kunstmaler Carl Juuls hjem, hvor han bor med sin moder, Enkefru Juul. Carl portrætterer sin jævnaldrende kusine, Elisabeth, mens de to konverserer. Under deres fortrolige samtale udtrykker han sin dybe tvivl om sit eget kunstnertalent og anklager overfor kusinen samtidig sin moder, for at have overbeskyttet ham gennem hele hans opvækst, efter hans to ældre brødre døde som børn. Elisabeth taler senere med en god ven af huset, billedhuggeren og enkemanden professor Verner, der anbefaler, at Carl forlader hjemmet for at rejse ud i verden og finde sit kunstnerværd. Samtidig angler professoren efter Elisabeths gunst og foreslår hende, at de to flytter sammen og optager Carls moder i deres hjem.

Moderen modsætter sig planen om at fjerne Carl fra hende, men giver til sidst efter. I sin jubel over at have vundet friheden udbryder Carl ekstatisk: ”En Kunstner maa ud, han maa sé sig om, han maa ud til Mennesker, til Lys og Luft – han maa suge Livet ind med hver Pore – han maa nyde det – han maa føle sig selv”.

Men efter at være blevet gjort opmærksom på Elisabeth og professorens planer gribes han af en voldsom jalousi og ødelægger sit endnu ufærdige portræt af kusinen. Carl indser dog i en afsluttende samtale med kusinen, at hans ubevidste kærlighed til Elisabeth er et udslag af umodne ungdomsdrømme og de to grundfæster deres venskab inden han drager ud i verden.

Graaveir

Enakter i 3 scener (1. opf.: Det Kongelige Teater, 2.12.1881).

Stykket er det eneste Bang fik opført på nationalscenen, hvor det ikke blev nogen succes, fordi det som kammerspil efter Bangs eget udsagn ganske enkelt ikke egnede sig for den store scene.⁶ Dets tematik er vaneægteskaber og handlingen udspiller sig på et grosserer-landsted ved Rungsted, hvor ægteparret Laura og Fritz, der begge er midt i trediveerne, ferierer. De konverserer i dagligstuen, mens Laura sorterer de breve, hun har modtaget fra manden under hans forretningsrejser til Paris i de fem år, de har været gift. Laura bebrejder manden, at hans breve er blevet mere rutineprægede og telegramagtige i forhold til deres første år som ægtefolk, idet hun spontant udbryder: ”Stakkels Breve! I blev dog skrevne af En, som elskede mig”.

Fritz på sin side bebrejder hustruen, at hendes køkkenkunst på det sidste er gået støt tilbage. Gløden mellem de to er tydeligvis svækket og samtalen udvikler sig nu til en serie syrlige ordvekslinger.

Mens Fritz er alene i stuen opdager han en pakke breve mellem bunkerne, der er forseglet af Laura og bærer hendes påskrift ”Brændes”. Det vækker hans nysgerrighed og deres samtale fortsætter nu med udgangspunkt i en tragisk selvmordssag i et ægteskab i deres nære bekendtskabskreds. Det fører igen til en række stikpiller fra Fritz til hustruen om hendes brogede fortid med andre mænd og hendes mange slet skjulte elskovsforhold, mens Laura på sin side forsvare sig med mandens ”tiltagende Magelighed”, der gør, at hun i stadig mindre grad føler, hun ”deler hans Liv”.

Samtalen munder ud i åben konflikt, da Laura udbryder: ”Vi sidder Enker, Fritz, fordi vi lever udenfor Eders Liv!”. De kommer dermed indirekte til at afsløre det vaneægteskab, deres forhold har udviklet sig til. Denne fælles erkendelse forener dog parret, efter at Laura til sidst afslører, at den forseglede

⁶ ”Jeg har aldrig vidst, at et Theater kunde virke saa truende, som denne gabende Sal, som laa der –”. Herman Bang i essayet ”Enakter” (s. 125-147) i *Ti Aar. Erindringer og Hændelser* (København, J. H. Schubothe, 1891, 275 s.)

brevpakke, som Fritz har fundet, netop rummer hans første glødende kærlighedsbreve til sin kommende hustru.

Udkast af Valdemar Gyllich til bagtæppet i enakteren *Graaveir* på Det Kongelige Teater, 2.12.1881. Stykket, der blev iscenesat af William Bloch, udspiller sig på verandaen i et grosserer-landsted ved Rungsted med udsigt over Øresund.

"Ord"

Proverbe i 1 scene (1. opf.: Folketeatret, privat aftenunderholdning 14.2.1884).

Handlingen foregår en sensommeraften i et københavnsk etatsrådshjem. Elna Holmer, husets 25-årige endnu ugifte datter, modtager besøg af en ungdomsven, den jævnaldrende Vilhelm Tofte og de to indleder en længere konversation. Elna fortæller om betydningen af en blomsterskærm med tørrede blomster, som hun den samme sommer har komponeret, og som nu står som et sindbillede på hendes hidtidige liv og de kærlighedsforhold, hun aldrig fik udlevet og nu kun kan reflektere over. På disse mange antydninger af uforløst kærlighedslykke reagerer Vilhelm med utvetydigt at udtrykke sin aldrig kølnede kærlighed til Elna. Hun affærdiger hans heftige erklæringer som en art *spøg*, idet hun beklager, at deres samtaler de sidste mange år kun har kredset overfladisk om kærligheden ligesom i et proverbe-spil, men aldrig har berørt deres sande følelser.

Vilhelm benægter at have deltaget i et sådant konventionelt spil og bebrejder Elna, at hun altid kun har *talt* om lykken "i hundrede Underforstaaelser", idet han direkte adspørger hende: "Var det for Dem da kun *Ord*?". Samtalen forløses da Elnas moder pludselig gør sin entré og overrasket erklærer, at de to

mennesker hun ser siddende foran sig i en så tæt samtale kun kan elske hinanden.

Denne lykkelige udgang på stykket ændrede Bang dog senere i den trykte udgave (*Tilskueren*, 1. årgang, 1884, s. 748-760 samt s. 884!) til en mere uforløst slutning, hvor Elna bedyrer for Vilhelm, at hun har til hensigt at binde sig til en anden mand, idet hun affærdiger ham med denne slutreplik: ”Jeg véd, jeg bliver elsket [...] Nej, Tofte, nej Kærligheden er ikke Ord”.

Ellen Urne

Skuespil i 4 akter efter romanen *Fædra* (1. opf.: Aarhus Teater, 9.2.1886).

Skuespillet skildrer, ligesom romanen, en adelskvinde, der bliver forfalden til morfinmisbrug for dermed at dølge sin skam og livssmerte over at være blevet forelsket i og have indledt et forhold til Carl, som er hendes mands søn af første ægteskab.

Romanen *Fædra* blev allerede ved sin fremkomst i 1883 afvist af kritikken på grund af dens manglende evne til at give en troværdig psykologisk skildring af hovedpersonen. Måske som reaktion på denne krasse kritik satte Bang i 1885 al sin energi ind på at levere den manglende psykologiske afdækning af hovedpersonens udviklingshistorie gennem en dramatisering af stoffet. Heller ikke denne dramatisering fik dog nogen større succes, idet den mere fremstår som en række sceniske postulater om hovedpersonens udviklingsforløb end som en sand psykologisk personlighedsskildring.

Det skal i denne forbindelse også påpeges, at slutscenen, hvor grevinden ønsker at greven skal give hende morfinkapslen er, om ikke et plagiat, så dog et noget mat ekko af Henrik Ibsens familiedrama *Gengangere*.

Sten Rasmussen har om dramatiseringen af *Fædra* i øvrigt peget på at netop dette værk får en helt afgørende fremadrettet betydning for Bangs senere skønlitterære forfatterskab, idet han fra dette punkt nu helt orienterer sig mod den såkaldte sceniske roman, hvor forfatteren ved at begrænse sin beskrivelse og analyse opnår en objektivitetsstatus, der gør det muligt for læseren selv drage sine slutninger alene ud fra de fremstillede situationer og ordvekslinger.⁷

⁷ Sten Rasmussen: Herman Bang – Forfatterskabet på www.adl.dk og DSL's nye Bang-udgave, bind II, s. 485ff.

Brødre

Sørgespil i 1 akt (5 scener) fra 1891 (1. opf.: Foreningen "Amusant" i København, sæsonen 1893-94).

Handlingen skildrer den 22-årige komponist Erik, der har indledt et hemmeligt forhold til den gifte Fru Ella, som tilhyllet aflægger ham et besøg i hans hjem. Under deres samtale fortæller Erik hende, at han skylder sin ældre broder Emil alt, efter at deres forældre døde. Sin kærlighed til Ella kan han dog ikke indvie sin broder i, da forholdet til hende må holdes hemmeligt.

Han betror hende, at broderen selv har haft en stor sorg efter bruddet med en gift kvinde, men samtalen afbrydes, da Emil pludselig ankommer, og den tilhyllede kvinde hurtigt skjuler sig i det tilstødende værelse. Gennem tjeneren erfarer Emil, at Erik har haft besøg af en fremmed dame. Men Erik forklarer ham, at hun blot er en sangerinde, der skal opføre hans sange ved en koncert.

Emil beretter nu for Erik om, hvordan han i sin tid blev bedraget af sin hemmelige elskerinde og aldrig har kunnet tilgive hende dette. Erik forstår nu langsomt, at den omtalte kvinde er den samme, han selv elsker og forlader i desperation broderen. Emil konfronteres nu med Ella, der træder ind i stuen. Hun går til bekendelse og betror Emil, at det alene var for at gense ham, hun på skrømt har indledt et forhold til hans yngre broder.

Erik træder igen ind i stuen og forstår med dyb fortvivelse hele dobbeltbedraget og styrter ind i naboværelset. Man hører Erik begå selvmord ved at kaste sig ud af vinduet og hans lamslåede broder udbryder i sin desperation til den tililende Ella: "Hvorfor vilde Du tage to Liv?"

Naar Kærligheden dør

Sørgespil i 1 akt (3 scener) fra 1891 (1. opf.: Dagmar-teatret, midnatsforestilling 10.12.1932).

Dette trekantsdrama mellem den 27-årige Fru Adda Helms, hendes jævnaldrende elsker Vilhelm Rust og ældre ægtemand Oluf Helms, er tydeligvis inspireret af August Strindbergs naturalistiske dramatik fra Holte-tiden i 1887-88 især skuespillene *Den Stærkeste (Den Starkare)*, *Paria* og *Kreditorer (Fordringsägare)*.

Vilhelm, der er i økonomisk nød modtager penge fra Adda, der ved list får dem frigjort fra en værdiforsendelse til hendes mand, idet hun fortæller ham, at hun desperat har brug for midler til at tilbagekøbe sine smykker, som hun foregiver at have solgt for at hjælpe sin søster fra en truende økonomisk ruin. Oluf Helms beslutter sig for at hjælpe hustruen og tror hermed at bekræfte for sig selv i, hvor meget han elsker sin altopfrende hustru.

Stykket savner på trods af sine klare konflikter Strindbergs dramatiske glød, og scenegangen virker gennemgående konstrueret og opstillet. Det blev da heller aldrig opført i Bangs egen levetid.

Mikaël

Skuespil i 5 akter efter romanen ”Mikaël”, dramatiseret af Herman Bang og Sven Lange i 1910 (uopført).

Romanen *Mikaël* fra 1904 handler om trekantsdramaet mellem den verdensberømte aldrende maler Claude Zoret, hans model og plejesøn Mikaël og den fallerede russiske fyrstinde Lucia. Det står som et af Bangs mest markante udsagn om de underbevidste seksuelle bindinger, der ofte hersker mellem mennesker netop i kraft af deres køns-, stands- og aldersforskelle samt disse relationers afgørende indvirkning på deres livshandlinger. Hos de to mandlige hovedpersoner er det især forskellen i alder og stand, der er den aktive begærsdynamo i forholdet.

I 2008 dukkede et hidtil ukendt og utrykt skuespilmanuskript frem af arkiverne i form af Herman Bangs og Sven Langes fælles dramatisering fra 1910 af *Mikaël*. Dette genfundne og af Knud Arne Jürgensen i 2008 udgivne skuespil repræsenterer det væsentligste og mest fuldbyrdede dramatiske værk fra Bangs hånd.

Værket, der er i fem akter, blev i slutningen af 1910 antaget til opførelse på Det Kongelige Teater. Samtidig hermed blev Bang i København kontaktet af en repræsentant fra Moskva-forlaget Antic & Co. med henblik på en russisk erhvervelse af rettighederne til dramatiseringen af romanen.

Skuespillet blev dog aldrig opført, sandsynligvis som følge af Bangs pludselige død i Amerika i januar 1912, og fordi han havde betinget sig selv at forestå iscenesættelsen.

Dramatiseringen af romanen *Mikaël* viser mere end nogen andre af Herman Bangs sceniske arbejder hans potentiale som dramatiker gennem det sikre dramaturgiske greb og den fornemme replikbehandling. Det vides dog ikke, hvordan arbejdsfordelingen mellem de to har været, men det er nærliggende at tro, at Lange har stået for den dramaturgiske tilrettelæggelse af stoffet, mens Bang sandsynligvis selv har udarbejdet replikkerne.

Fritænkeren Bang finder i såvel romanen som i den dramaturgiske bearbejdelse her ind til nogle af sine inderste tanker om underbevidsthedens stærke kræfter til at forme og bestemme menneskenes adfærdsmønstre og handlinger.

Konklusion

Hvis man ud fra denne oversigtsmæssige indføring og karakteristik af Bangs sceneværker skal konkludere om hans samlede indsats og værd som dramatiker, må det nok fremhæves, at han med sine tidlige sceniske værker, først og fremmest fremstår om den elegante konversationsdramatiker.

Han ønsker her den ældre tids romantisk-teatraliske deklamation afløst af en mere hverdagslig spilleform. Men samtidig lider disse korte enaktere i dramatisk henseende alle under, at de netop er udformet som reflekterende konversationsstykker, der i deres sprog tone mere lægger vægt på dialogens fint antydende form, end på at være sande personlighedstegnende dramatiske dialoger.

Det er derfor nok her essensen af Bangs egen erkendelse om, at han vitterlig ikke kunne skrive dramatik, ligger. I modsætning til hans skønlitterære værker, hvor det netop er Bangs fine psykologiske skildringer af personernes *uudtalte* tanker, der står så markant, synes det som om, han i sine dramatiske arbejder ikke helt formår at overføre sin personlighedsindfølelse til den *talte* sceniske dialog. Det sceniske talesprog synes her for Bang at være enten for vulgært eller for bastant i sin natur, i hvert fald når han skulle føre pennen.

Når dette er sagt, så skal det dog også fremhæves, at flere af hans enaktere vitterlig indeholder mange fine dialoger, der finder klare paralleller i situationer og optrin i hans mange senere romaner og i kortprosaen. Det fører i denne sammenhæng dog for vidt konkret at skulle påvise alle disse paralleller. Men lad mig alligevel kort belyse forholdet mellem dialogerne i Bangs prosa og dramatik med et par eksempler.

I romanen *Ludvigsbakke* fra 1896, beskriver Bang forholdet mellem hovedpersonen Ida, der er sygeplejerske på Kommunehospitalet og vennen Karl, som hun har kendt fra barndommen og nu er blevet inderligt forelsket i. Karl har, som den tomme charmør han er, nærmest i mangel af bedre selskab inviteret Ida på restaurant. For Ida er denne aften hele opfyldelsen af hendes kærlighedsdrømme da hun nu endelig for første gang hun er alene sammen med den mand hun elsker.

I den samtale, der udspiller sig mellem de to, skildrer Bang med ganske små midler, hvad der præcist bliver sagt, men uden at dette bliver udtrykt. Med parrets tæt ”indpakkede” konversation i romanen viser Bang, hvordan folk kan snakke sammen og dog tale helt forbi hinanden, fordi hverken Ida eller Karl nogensinde opdager, at det er noget helt andet, den anden siger i løbet af deres samtale.

Noget helt tilsvarende finder vi de replikskifter, som Bang fremlægger i sin langt tidlige enakter *Hverdagskampe* fra 1879, hvor Williams jævnaldrende barndomsveninde, den 33-årige Tekla, forsøger at give udtryk for sine varme, men indestængte følelser for William, men hvor de to konstant taler forbi hinanden, indtil Tekla efter en række dobbelttydige replikskifter med husets 18-årige sommergæst, Anna endelig resignerer og lader William erobre den purunge kvinde.

Også i proverbet "Ord" fra 1884 fremlægger Bang en række dialogscener, der finder klare paralleller i hans senere romaner. Modsat i *Ludvigsbakke* er rollerne her nærmest byttet om, idet det her er den ugifte Elna Holmer, der med sine mange bevidst valgte ord og talrige omsvøb forsøger at fortælle Vilhelm Tofte om sin uforløste kærlighedslykke, mens Vilhelm reagerer stærkt og direkte på hendes antydninger ved utvetydigt og direkte at udtrykke sin oprigtige kærlighed til Elna. Hun affærdiger dog hans erklæringer som en art spøg, mens hun samtidigt undvigende beklager, at de i deres tidligere samtaler aldrig nærmere har turdet berøre deres sande følelser for hinanden.

Uanset Bangs selverkendelse af hans manglende talent som dramatiker, så holdt han sig nu ikke selv altid tilbage fra selv at gøre flere forsøg på at omsætte sine egne skønlitterære værker til teaterscenen. Mest markant er her hans egen dramatisering i 1885 af romanen *Fædra*, samt hans sidste store arbejde for scenen i 1910 i form af Bangs og Sven Langes omarbejdede sceniske version af romanen *Mikaël*.

Det at vælge en dramatisering af allerede eksisterende romaner havde Bang ellers tidligere formuleret sig temmelig kritisk imod. I et essay i *Tilskueren* (oktober, 1889) kommer han eksempelvis ind på August Strindberg og dennes egen dramatisering i 1889 af skærgårdsromanen *Hemsøboerne* (*Hemsöborna*) fra 1887. På trods af sin udtalte respekt for Strindbergs litterære talent, anser Bang i dette tilfælde ikke den svenske forfatters dramatisering af sit eget digterværk for at være særlig vellykket og advarer derfor klart og utvetydigt mod sådanne foretagender:

[...] »Hemsöborna« er kendt. Dramatiseringen er skaaren lige ud af Romanens Kød. Men disse Dramatisører! De skærer ud af Romaner ti Skaalpund Kød og Blod og de faar det dog ikke til Liv – thi Romanernes Hjærte faar de aldrig frelst.

Denne Bearbejdelse nu. Den er gjort af Digteren selv. Han har skaltet og valt som han vilde [...]. Digterens egen Diktion er bevaret i Vær-

ket og giver det Lød. Her har ingen plump Teaterskrædder forvansket Snittet ved Effekter, ved hvilke han anraaber Galleriet. Digteren selv – har slagtet sit novellistiske Mesterværk til et Drama. Slagtet, thi denne Dramatisering har Indhold nok. Den har ogsaa Mennesker. Den har frem for alt en ydre Livagtighed, som paa et hængende Haar ligner Livet. Men den er intet Drama, og den lader kold.

Om Menneskene dog en Gang kunde lære, at Roman aldrig kan blive et Drama. En Dramatisering kan slumpe til at blive et Kassestykke, men den kan aldrig blive et Kunstværk. Det er ganske selvfølgeligt. Fra det første Øjeblik en kunstnerisk Idé undfanges i en Kunstner-Sjæl, har den allerede Spiren til sin Form, sin bestemte Form – enten Roman eller Drama eller Digt. Roman og Drama er to forskellige Væsner. Roman og Drama ligner hinanden saa meget som en Ko ligner en Vejr mølle. Det er derfor, at nu f. Eks. i »Hemsöborna« alle Novellens Personer, ja næsten Mennesker er der; alle Navnene er der; Optrinene, selv Handlingen om De vil. Men ét er der ikke – ét er dødt: Digtværket. Det, som Romanforfatterens Øje hos August Strindberg saá, kan ikke en Gang Dramatikeren Strindberg arrangere saaledes, at det ikke paa Scenen synes skævt, forvirret og vredet af Led. »Hemsöborna« er ikke født til Scenen. Den er som alle Dramatiseringer blot af de Folk, som »gaar til Teatret« ...

De tilfælde, hvor Bang kan siges at have haft størst personlig succes med at skrive for teatret, er nok hans sceniske monologer. Det skyldes måske netop, at denne teatergenre ikke bærer behovet i sig for teaterdialogens kontinuerlige replikskifter og modsvar.

I Bangs monolog *Efter Ballet* fra 1880 til skuespillerinden Betty Borchsenius, viser han mere end nogen andre steder i sin dramatik en sikker evne til at skildre en ung menneskesjæls tanker om gryende forelskelse fremsagt i ukunstlede og ægte udtryk. Her kan man med ret hævde, at Bang lykkes som dramatikere, og det måske netop fordi monologen som genre her er dramatisk kondenseret og målrettet og samtidig udfolder sig så ”uimodsagt” i sin sceniske fremsigelsesform.

Men ogsaa i dramatiseringen af romanen *Mikael* kommer Bang tilsyneladende til en – omend noget sen – erkendelse af, at hans talent som dramatikere vitterlig kunne bære, når blot stoffet i udgangspunktet var tilstrækkeligt personlighedsskildrende og sjæleligt dybdesøgende.

Måske disse to værker – monologen *Efter Ballet* og dramatiseringen af *Mikaël* – med held kunne bringes til live i dag, hvad enten det måtte ske i scenisk, filmisk eller musikdramatisk udformning.

For mig at se står disse to værker frem for nogen andre som levende vidnesbyrd om Bangs sjældne evner som ”Menneskefremstiller”, det udtryk han selv yndede og ofte benyttede, når han skulle bedømme teaterkunsten.

Appendiks til

Knud Arne Jürgensen *Herman Bang som dramatiker*

Herman Bangs samlede dramatiske værker og deres opførelshistorie

Annoteret kronologisk kildeoversigt af Knud Arne Jürgensen

Halve Forhold (uident. skuespil, 1877)

halve [sic] Forhold. I følge et brev fra Herman Bang til skuespilleren Severin Abrahams (dateret "29.11.[eller II.] 77") havde Bang i enten februar eller november måned 1877 skrevet et skuespil med titlen "halve Forhold", som han bad Abrahams om at bringe til Folketeatrets direktør, Robert Watt med henblik på en eventuel opførelse; eksistensen af dette uidentificerede skuespil bekræftes yderligere af titelbladet på originalmanuskriptet til Bangs enakter *Du og Jeg*, der lyder: "»Du og jeg! Dramatisk Situation i 1 Akt af Forf. til »halve Forhold«.«"; skuespillet *Du og Jeg* udkom i april 1879. Originalbrevet, hvori skuespillet omtales, befinder sig i Det Kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling (opstillingssignatur: NKS 4784, 4°, læg 6); i brevet beder Herman Bang om at Severin Abrahams fremfører følgende for Robert Watt: "Mind ham for resten om, at et Stykke af denne Skole ikke maa læses, men skal spilles, og sig ham, at han, ved at prøve, vil se hvor meget Replikerne vinder ved endog blot at læses højt".

Bangs dramatik: manuskripter og originaltryk

Offret Liv. Komædie i 5 Akter (originalmanuskript, 1878)

Offret Liv. Komædie i 5 Akter. Originalmanuskriptet, der er dateret "31.7.[18]78.", befinder sig i Det Kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling (opstillingssignatur: Collinske Samling 65, 4°); komædien, der bærer Herman Bangs egenhændige dedikation til skolekammeraten på Sorø Akademi, præsten Thorvald Jørgensen, er dateret "Nytaar 1879"; stykket, der aldrig er opført, blev udgivet posthumt i 2004 med indledning og editionskritiske kommentarer af Dag Heede (København, C.A. Reitzel, 2004, 159 s., ill.).

Hverdagskampe og Du og Jeg

(København, Andr. Schous Forlag, 1879, 97 s.; udkom i april 1879)

Hverdagskampe, en Akt. (s. 1-50), enakter uropført på Folketeatret i København 22.4.1879, hvor det spilledes 10 gange indtil 9.5.1879; tillige opført 10 gange på svensk med titlen *En gammal historia* i Ludvig Josephssons iscenesættelse på Nya Teatern i Stockholm mellem 5.3.1884 og 25.5.1885; desuden opført 1 gang i Bangs sceneinstruktion på Folketeatret i Møllergaten i Kristiania 22.10.1884. Herman Bang betragtede selv dette skuespil som sin egentlige forfatterdebut; det udaterede danske originalmanuskript befinder sig i Det Kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling (opstillingssignatur: NKS 2906, 4°, læg 27).

Du og Jeg, en Akt. (s. 51-97), enakter uropført på Folketeatret i København 20.11.1878, hvor det spilledes 10 gange indtil 18.12.1878, samt 2 gange på Casinoteatret i København den 23. og 25.3.1881; også opført 1 gang på svensk på Åbo Teater 14.4.1889 med titlen *Du och jag*.

Originalmanuskriptet, som er dateret "19.3.[18]78", befinder sig i Det Kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling, (opstillingssignatur: Marx-Nielsens Samling 9, 4°, læg 2) og bærer titlen »*Du og jeg! Dramatisk Situation i 1 Akt af Forf. til »halve Forhold«.*»; en udateret håndskreven sufflørbog befinder sig i Dramatisk Bibliotek, Det Kongelige Bibliotek (opstillingssignatur: Casino 1059 4°).

Epilog skrevet for Hr. Skuespiller Severin Abrahams

(epilog i originalmanuskript, ca. slutningen af 1870erne)

"Epilog skrevet for Hr. Skuespiller Severin Abrahams til en eventuel venlig Afbenyttelse ved en Benefice"; blev sandsynligvis skrevet under Bangs tidlige år på Folketeatret i slutningen af 1870erne eller begyndelsen af 1880erne, men tilsyneladende ikke opført; det udaterede originalmanuskript befinder sig i Det Kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling (opstillingssignatur: NKS 4784, 4°, læg 2).

Efter Ballet (monolog i originalmanuskript, 1880)

Efter Ballet. Monolog af Herman Bang tilegnet Fru Betty Borchsenius, uropført af Betty Borchsenius i Natursalen på Marienlyst Slot ved Helsingør 21.7.1880; tillige opført på Casinoteatret i København 17.9.1880, hvor den spillede i alt 4 gange indtil 24.9.1880; det udaterede original-manuskript befinder sig i Det Kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling (opstillingssignatur: NKS 2353, 4°, fol., læg IV); monologen blev udgivet posthumt i 2007 med indledning og editionskritiske kommentarer af Knud Arne Jürgensen i *Fund og Forskning i Det Kongelige Biblioteks samlinger* (København, Det Kongelige Bibliotek, Bind 46, 2007, s. 190-196, ill.).

I fremmed Jordbund (utrykt skuespiloversættelse, 1880)

I fremmed Jordbund (Dorf und Stadt), folkekomedie i 5 akter af Charlotte Birch-Pfeiffer (en dramatisering fra 1847 af Berthold Auerbachs landsbynovelle *Die Frau Professorin*), oversat af Herman Bang med sangene af H. R. Hunderup. Utrykt skuespiloversættelse opført på Casinoteatret 7.9.1880, spillet i alt 6 gange indtil 14.9.1880; en håndskreven sufflørbog befinder i Dramatisk Bibliotek, Det Kongelige Bibliotek (opstillingssignatur: Casino 1092 4°).

Inden fire Vægge. En Akt (København, J. H. Schubothe, 1881, 59 s.)

Inden fire Vægge. En Akt. Denne enakter blev uropført på Casinoteatret i København 22.11.1881, hvor det gik 2 gange indtil 24.11.1881; dernæst opført 1 gang ved en privat velgørenhedsforestilling på Folketeatret i København 23.2.1884 under forfatterpseudonymet Carl Juhl og med Herman Bang selv i rollen som maleren Carl Juul; tillige opført i svensk oversættelse af Robert von Holten med titlen *Inom fyra väggar* og med Bang i hovedrollen som Carl Juul under et gæstespil på Nya Teatern i Helsingfors 17.4.1885, hvor det gik i alt 3 gange til 22.4.1885; desuden opført på en Jyllandsturné i maj-juni 1885; blev sidst opført 1 gang ved et særarrangement på Dagmar-teatret 10.12.1932 foranstaltet af Forfatterforeningen til indtægt for "Herman Bangs Mindelegat" og udført af Agis Winding og Victor Montell samt en række af Dagmar-teatrets unge kunstnere iscenesat af Nicolai Neiiendam.

En håndskreven sufflørbog befinder i Dramatisk Bibliotek, Det Kongelige Bibliotek, (opstillingssignatur: Casino 1097 4°); en maskinskreven instruktionsbog dateret "[19]32" befinder sig i Dramatisk Bibliotek (opstillingssignatur: Dagmar-teatret 436 c 4°); den svenske oversættelse findes i manuskript i Svenska Teaterns arkiv i Helsinki.

Graaveir. En Akt (København, J. H. Schubothe, 1881, 45 s.)

Graaveir. En Akt. enakter uropført på Det Kongelige Teater 2.12.1881, hvor det gik 7 gange indtil 21.1.1882. Stykket var efter Bangs eget udsagn – jf. hans essay ”Enaktere”, s. 125-147 i *Ti Aar. Erindringer og Hændelser* (København, J. H. Schubothe, 1891, 275 s.) – skrevet og antaget af nationalscenen to år tidligere, men blev først efter flere venners gentagne opfordringer opsat i William Blochs iscenesættelse. Et udkast til bagtæppet af Valdemar Gyllich med udsigt over Øresund ved Rungsted befinder sig på Teatermuseet i Hofteatret.

Hun vil ikke gifte sig. En Dialog (trykt teater(?)-dialog, 1882)

Hun vil ikke gifte sig. En Dialog. Gengivelse af teater(?)-dialog skrevet af Herman Bang under pseudonymet Julian Weiss og trykt i *Vor Tid. Illustreret [sic] Ugeblad* (1. bind, nr. 19, [6.8.1882], s. 303-304); blev tilsyneladende aldrig opført i Danmark.

Venuspassagen (utrykt skuespiloversættelse, 1882)

Venuspassagen (Le passage de Vénus), astronomisk farce i 1 akt af Henri Meilhac og Ludovic Halévy, oversat af Herman Bang. Utrykt skuespiloversættelse opført på Casino-teatret 31.12.1882, spillet i alt 7 gange indtil 22.1.1883; en håndskreven sufflørbog befinder i Dramatisk bibliotek, Det Kongelige Bibliotek (opstillingssignatur: Casino 1018 4°).

En ødsel Fader (utrykt skuespiloversættelse, 1883)

En ødsel Fader (Un père prodigue), lystspil i 5 akter af Alexandre Dumas *filis*, oversat af Severin Abrahams og Herman Bang. Utrykt skuespiloversættelse opført på Casino-teatret 2.1.1883, spillet i alt 13 gange indtil 30.1.1883; en håndskreven sufflørbog befinder i Dramatisk bibliotek, Det Kongelige Bibliotek (opstillingssignatur: Casino 1016 4°).

”Ord” (trykt proverbs, 1884)

”Ord”. *Proverbs af Herman Bang*, trykt i *Tilskueren. Maanedsskrift for Literatur, Samfundsspørgsmaal og almennyttige videnskabelige Skildringer* (1. årgang, oktober 1884, s. 748-760, samt en senere og lidt ændret slutning på s. 884). Enakteren (proverb) blev uropført 14.2.1884 ved en privat aftenunderholdning på Folketeatrets scene i København med Lydia Sørensen og Herman Bang i de to ledende roller; desuden opført 1 gang på norsk på Kristiania Theater 10.6.1885 med Thora Hansson og Berent Schanche i hovedrollerne; tillige trykt som feuilleton i to svenske oversættelser i henholdsvis *Åbo Tidning* (2.-4.1.1885) og *Wiborgsbladet* (16., 18., 19. og 23.4.1885); stykket blev i følge *Nya Pressen* (24.11.1884) desuden indkøbt af Dramatiska Teatern i Stockholm sidst i 1884 og oversat til svensk af Gustav af Geijerstam uden dog nogensinde at blive opført i Sveri-

ge; Geijerstams oversættelse findes bevaret i manuskript i Kungliga Teaterns Arkiv deponeret på Sveriges Teatermuseum i Stockholm (opstillingssignatur: KTA Kungliga Teaternas pjässamling O 68).

Ellen Urne. Skuespil i 4 Akter. (efter Romanen »Fædra«)
(København, Andr. Schous Forlag, 1885, 140 s.)

Ellen Urne. Skuespil i 4 Akter. Herman Bangs dramatisering af sin roman *Fædra, Brudstykker af et Livs Historie* (København, J. H. Schubothe, 1883, 271 s.). I følge Bangs egenhændige notat i Teatermuseet i Hofteatret i København gav han under sit ophold i Meiningen i Tyskland den 21.1.1886 sin skriftlige tilladelse til, at skuespillet kunne opføres i Danmark, hvor det blev uropført af "det nye Selskab under ledelse af Povl Friis og Carl Henriksen" på Aarhus Teater 9.2.1886 og spillede i alt 3 gange indtil 16.2.1886; tillige opført 26.3.1886 i en svensk oversættelse af Algot Sandberg på Nya Teatern i Helsingfors, hvor det spillede med titlen *Fædra* i alt 3 gange indtil 31.3.1886; et udateret fragment af originalmanuskriptet befinder sig i Det Kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling (opstillingssignatur: NKS 2906, 4°, læg 15e); den svenske oversættelse findes i manuskript i Svenska Teaterns arkiv i Helsinki med titlen *Fædra, skådespel i 4 akter efter romanen Fædra, Öfversat av Algot Sandberg*; en tysk dramatisering i 5 akter af Emil Jonas baseret på Herman Bangs roman udkom tillige i Tyskland med titlen *Gräfin Urne, Schauspiel in 5 Akten, Mit Benutzung einer Idee des Herman Bang, Als Manuscript gedruckt* (Berlin, [Verlag der Deutschen Schriftstellerwelt], 1889, 64 s.).

Trubadurens Vise (trykt brudstykke af "et utrykt Drama", 1886)

Trubadurens Vise, af et utrykt Drama af Herman Bang, trykt i *Nordstjernen. Illustreret Ugeblad* (årgang 1886, nr. 1, 3.1.1886, s. 3). Var muligvis del af Herman Bangs uidentificerede skuespil *Halve Forhold* fra slutningen af 1870'erne; visen blev genoptrykt i *Masken. Det populære Teaterprogram* (12. årgang, nr. 11, 18.-24.3.1923, s. 10).

To Sørgespil (København, J. H. Schubothe, 1891, 99 s.)

Brødre. Et Sørgespil i En Akt. (s. 1-61), enakter uropført af amatører i foreningen "Amusant" i København i 1893-94 sæsonen; siden opført i dagbladet *Politiken's* sal i begyndelsen af 1920'erne med skuespillerne Karen Margrethe Jensen, Torben Brix og Carl Viggo Meincke og iscenesat af Christian Houmark; samme opsætning blev opført af "De Unges Scene" i Charlottenlund Palmehave, 3.4.1924 med solodanserinden Elna Jørgensen i rollen som Ella Holm; tillige udsendt som hørespil i Stats-radiofonien, 7.12.1927. Stykket blev også trykt i dagbladet *København* (14.9.1891) samt i en fransk version med titlen *Frères, Drame en un acte*, oversat af Vicomte de Colleville og Fritz de Zepelin i *La*

Revue d'Art dramatique (Paris, Tome XXXI, 1.8.1893, s. 155-173); den franske version opførtes 1 gang med titlen *Frères* af Théâtre L'Œuvre på Comédie-Parisienne i Paris, 21.6.1894. En tysk oversættelse af Marie Franzos udkom tillige i Tyskland med titlen *Brüder, Ein Trauerspiel in einem Akt. Einzig autorisierte Übersetzung aus dem Dänischen von Marie Franzos* i tidsskriftet *Nord und Süd, Eine deutsche Monatsschrift* (Breslau, 38. Jahrgang, Band 147, Heft 469, Oktober 1913, s. 81-92).

Naar Kærligheden dør. – Et Sørgespil i En Akt. (s. 63-99), 1-akter uopført i Herman Bangs levetid, men førsteopført som midnatsforestilling ved et særarrangement på Dagmar-teatret 10.12.1932 foranstaltet af Forfatterforeningen for "Herman Bangs Mindelegat" og udført af skuespillerne Agis Winding og Victor Montell samt en række af Dagmar-teatrets unge kunstnere iscenesat af Jon Iversen. Stykket udkom tillige i en fransk version med titlen *Quand l'amour meurt, Drame en un acte*, oversat af Vicomte de Colleville og Fritz de Zepelin og trykt i *La Revue d'Art dramatique* (Paris, Tome XXXII, 1.10.1893, s. 16-26).

Barndomsdage – (trykt prolog, 1909)

Barndomsdage, underfulde for min Tanke vender I tilbage, prolog uopført af skuespillerinden Anna Bloch ved indvielsesforestillingen af det ny Horsens Teater 4.12.1909; trykt posthumt i 1945 i tidsskriftet *Danmark* (5. årgang, marts 1945, nr. 5-6, s. 114).

Mikaël. Skuespil i 5 akter af Herman Bang og Sven Lange (4 skuespilmanuskripter, 1910/1919)

Mikaël. Skuespil i 5 akter af Herman Bang og Sven Lange (Efter Romanen "Mikaël"), dateret "1910.". En dramatisering af Herman Bangs roman *Mikaël* (København, Gyldendal, 1904, 379 s.), udarbejdet af Bang selv i samarbejde med Sven Lange og indleveret til Det Kongelige Teater 22.7.1910, hvor det i følge brev fra teaterchefen Andreas Peter Weis til Bang (dateret 15.8.1910 og bevaret i Det Kongelige Teaters Arkiv i Rigsarkivet) blev antaget til opførelse; skuespillet forblev dog uopført, sandsynligvis som følge af Bangs pludselige død i januar 1912; det forsøgtes senere opsat i en lettere omarbejdet form af Thorkild Roose på Dagmar-teatret i sæsonerne 1919-22, men uden held. Udvalgte dele af skuespillet blev opført af skuespillerne Tammi Øst (Lucia), Søren Spanning (Zoret) og Christian Tafdrup (Mikaël) ved en reading instrueret af Gerz Feigenberg i Dronningesalen på Det Kongelige Bibliotek, 29.1.2008.

Kilderne til dramatiseringen består af 1 håndskreven sufflørbog (1 bd., 275 s.) og 1 håndskreven instruktionsbog med indskudte blanke sider (2 bd., s. 1-138 & s. 139-275), der begge på titelbladet er dateret "1910." og befinder sig i Det Kongelige Teaters Arkiv og Bibliotek; desuden findes der 2 senere maskinskrevne afskrifter med indførte blæk-

og blyantsoverstregninger og tilførsler (hvert bind på 135 s.), som har tilhørt henholdsvis Dagmar-teatret/Det Kongelige Teater og Danske Dramatikeres Forbunds arkiv; begge maskinskrevne afskrifter befinder sig i Det Kongelige Bibliotek, Dramatisk Bibliotek (opstillingssignaturene: Dagmar-teatret 349 b 4°, og Da.Dram.F. 4°); skuespillet blev udgivet posthumt 29.1.2008 med indledning og tekstkritiske kommentarer af Knud Arne Jürgensen (København, C.A. Reitzel, 2008, 144 s., ill.).